

Teaching Psycholinguistics As A Method Of Professional Competence Development Of Medical Psychologists

Rahmatova Z.M.

Senior lecturer of the Department of Uzbek
Language and Literature, Languages, ASTI

Abstract

The paper is devoted to the aspects of teaching of psycholinguistics as a discipline that promotes the development of professional competences of the students of medical university. The structure of the course, its content and thematic content is described.

Keywords: psycholinguistics, pedagogy of higher education, professional competence, speech activity, psycholinguistics.

Annotatsiya

Maqola tibbiyot instituti talabalarida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yordam beruvchi fan sifatida psixolingvistika o'qitishning ayrim jihatlarini ko'rib chiqishga bag'ishlangan. Unda psixolingvistikaning o'ziga xos jihatlar va tuzilishi, mavzu yo'nalishlari hamda asosiy mazmuni bayon etilgan. Talabalarning kelajakdagi kasb xususiyatlari inobatga olingan holda turli darajadagi topshiriqlar namunasi taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: psixolingvistika, oliy maktab pedagogikasi, kasbiy kompetensii, nutq faoliyati, psixolingvistika

Maqola tibbiyot instituti talabalarida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yordam beruvchi fan sifatida psixolingvistikani o'qitishning ayrim jihatlarini ko'rib chiqishga bag'ishlangan. Unda psixolingvistikaning o'ziga xos jihatlar va tuzilishi, mavzu yo'nalishlari hamda asosiy mazmuni bayon etilgan.

1950-yillarning boshlarida ilmiy bilimning ikki "eng qadimiy" sohasi — psixologiya va lingvistika kesishgan nuqtada psixolingvistika deb atalgan fan yuzaga keldi. Bu fan nisbatan qisqa vaqt ichida mavjud bo'lganiga qaramay, "nutqshunoslik" sohasidagi asosiy fanlar qatoriga kiradi. Yangi ilmiy sohaning paydo bo'lishi inson jamiyatining ijtimoiy rivojlanish ehtiyojlari, xususan, insonning ruhiy va intellektual faoliyat tabiati haqidagi ilmiy bilimga bo'lgan ehtiyoj bilan obyektiv ravishda bog'liq edi [6].

Nutq — insonning intellektual faoliyatini tashkil etuvchi oliy psixik funksiyalardan biri sifatida, til esa nutqiy faoliyatni amalga oshirish va fikrlash jarayonlarini ifodalashning asosiy vositasi sifatida — bir

necha asrlar davomida psixologlar va lingvistlarning alohida e'tiborida bo'lib kelgan.

Nazariya va amaliyot sohasida olib borilgan ko'plab tadqiqotlar tufayli bu fanlar insonning ontogenez jarayonida tilni o'zlashtirish va nutqiy qobiliyat shakllanishiga oid maxsus qonuniyatlar, shuningdek, inson jamiyatida nutqiy kommunikatsiya amalga oshirilishining o'ziga xos xususiyatlarini tavsiflovchi yetarlicha katta gnoseologik va asosli ma'lumotlarni yaratib, umumlashtirishga erishdi.

Hozirgi kunda psixolingvistika juda mas'uliyatli bir davr — to'plangan ilmiy va eksperimental ma'lumotlarni tizimli tahlil qilish, shuningdek, o'zining asosiy obyekti — nutqiy faoliyat va uni amalga oshirish vositasi bo'lgan til belgilari haqida yangi konseptual yondashuvlar va nazariy nuqtayi nazarlarni ishlab chiqish bosqichini boshidan kechirmoqda [3, 4].

Psixolingvistika tomonidan to'plangan nutqiy faoliyatni shakllantirish va amalga oshirish qonuniyatlari, nutqiy

kommunikatsiya jarayoni, til belgilari orqali nutqiy va fikriy faoliyatni amalga oshirish xususiyatlari haqidagi ilmiy material, shubhasiz, nutqni shakllantirish yoki (agar nutq buzilishlari yuz bergan bo'lsa) uni tiklash bilan shug'ullanadigan har bir mutaxassis uchun muhim va zarur ma'lumot hisoblanadi.

Shifokorning og'zaki kasbiy nutqining asosiy turi — bu dialog shaklida kechadigan nutqdir. Kasbiy dialog deganda kamida bir ishtirokchi uni kasbiy maqsadlarda qo'llaydigan va rasmiy muhitda kechadigan dialog tushuniladi, bu esa uni suhbat nutqidan, norasmiy nutqdan ajratib turadi. Tabiiyki, kasbiy dialog suhbat nutqidan nutqiy vositalar tanlanishi bilan farq qiladi. Bundan tashqari, kasbiy dialog ma'lum darajada har doim tayyorgarlikka ega bo'ladi (mavzu, reja, ba'zi hollarda ayrim nutqiy vositalar). Dialog olib borishga vaziyatning turli parametrlari, mavzu, tayyorgarlik darajasi va suhbatdoshlarning emotsional tarangligi taʼsir qiladi. Kasbiy dialogda nutqning kasbiy aniqligiga alohida eʼtibor beriladi. Unda spontan partikulyar so'zlar, to'liq bo'lmagan so'z birikmalari, elliptik jumlar, ko'plab uyg'unlashtirilmagan jumlar, to'liq bo'lmagan jumlar, qo'shimcha konstruktsiyalar qo'llanishi kuzatiladi, bu esa uni suhbat nutqiga yaqinlashtiradi. Biroq rasmiy muloqot xarakteri, mavzuning barqarorligi, muloqot muhitining standartligi, kamida bir ishtirokchining muayyan darajada kasbiy kompetentligi kabi holatlar kasbiy dialogni suhbat nutqidan ajratib turadi.

Monologik nutq psixologik jihatdan dialogik nutqqa qaraganda ancha murakkab. Bu sizning fikrlaringizni izchil va izchil ifoda etish qobiliyatini talab qiladi. Bizning fikrimizcha, shifokorning og'zaki nutqi turli xil uslubdagi konglomeratdir. Bu monologik nutq jamoaviy muloqot sharoitida davom etishi, axborot va taʼsir etuvchi funktsiyani bajarishi, shu bilan birga u ish uslubining

aniqligini (rasmiy, ma'muriy hujjatlarga havolalar, hujjatlardan iqtiboslar va boshqalar) o'z ichiga olishi bilan izohlanadi. Bu yaxshi asosli, qatʼiy mantiqiy va xayoliy, chunki u tinglovchiga taʼsir qilish funktsiyasiga ega. Shifokor tinglovchilar eʼtiborini faollashtiradigan til vositalarini, nutqni boshlash, joylashtirish va tugatish usullarini tanlash ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.

Kasbiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, shifokor og'zaki nutqdan farqli o'laroq, o'zboshimchalik bilan qurilgan yozma nutqdan foydalanishi kerak, chunki yozilgan narsalarni har doim qayta o'qish mumkin. Biroq, yozma nutq nutqning yanada murakkab shaklidir. Bu iboralarni yanada puxta qurishni, fikrlarni aniqroq taqdim etishni talab qiladi, chunki yozma nutqqa hissiy rang berish, unga kerakli imo-ishoralar bilan hamrohlik qilish mumkin emas. Yozma nutq noaniqlikka yo'l qo'ymaydi, u tayyorlangan va tahrirlangan.

Tibbiyot oliygohida psixolingvistika fanini o'rganish kelajakdagi klinik psixologlarda umumiy va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi: tilni kasbiy muloqot vositasi sifatida erkin qo'llash qobiliyati va tayyorligini, faol ijtimoiy mobillikka intilishni, shuningdek, ekspertiza vazifalari va foydalanuvchi ehtiyojlariga mos ravishda malakali xulosa berish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ushbu kursning asosiy maqsadi — nutqiy faoliyatni amalga oshirishda bevosita ishtirok etuvchi ruhiy jarayonlarni tahlil qilish ko'nikmalarini hamda nutq patologiyalari bilan bog'liq muammolarni anglashni shakllantirishdir.

Kurs doirasida klinik psixolog mutaxassisligiga moslashtirilgan holda milliy va xorijiy ilm-fanda an'anaviy tarzda o'rganiladigan asosiy bo'limlar qamrab olinadi:

- «Psixolingvistika — nutqiy faoliyat haqidagi fan»
- «Nutqning ontogenezi»
- «Fikrlash va nutq»
- «Nutq patologiyalari»
- **«Nutqiy faoliyat haqidagi fan sifatida psixolingvistika» doirasida** psixolingvistikaning asosiy tadqiqot obyekti — ya'ni nutqiy faoliyat, insonga xos bo'lgan maxsus faoliyat turi sifatida, uning psixologik mazmuni, turlari va amalga oshirish usullari, tuzilishi, bajaradigan funksiyalari hamda namoyon bo'lish shakllari o'rganiladi.
- A.A. Leontyev ta'kidlaganidek, «psixolingvistikaning predmeti — bu nutqiy faoliyatning yaxlit jarayon sifatida va uning kompleksli modellash qonuniyatlaridir» [6, b. 110].
- Psixolingvistikaning yana bir muhim tadqiqot obyekti bu — **inson nutqi** hisoblanadi. U nutqiy faoliyatni amalga oshirish usuli sifatida qaraladi: ya'ni nutq — bu nutqiy bayonotlarni yaratish va qabul qilish psixofiziologik jarayonidir.
- Nutqiy faoliyat insonning butun ruhiy-intellektual faoliyatida ulkan rol o'ynaydi; u asosiy vositachilik omili bo'lib, insondagi hech bir murakkab psixik faoliyat shakli nutqning to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita ishtirokisiz shakllanmaydi va amalga oshmaydi.
- **«Nutqning ontogenezi»** nutqning inson hayoti davomida shakllanish xususiyatlariga bag'ishlangan.
- Psixolingvistika mustaqil fan sifatida shakllanganidan beri o'tgan bir necha o'n yillar mobaynida turli ilmiy maktablar doirasida bir qancha nazariy konsepsiyalar yaratildi. Ularda psixolingvistik nuqtai nazardan bolaning til va nutqiy faoliyat ko'nikmalarini o'zlashtirishiga oid umumiy qonuniyatlarni aniqlashga urinish qilindi.
- Til qobiliyatining ontogenezi — bu juda murakkab o'zaro ta'sir jarayoni bo'lib, bir tomondan, kattalarning bola bilan olib borgan muloqoti, ikkinchi tomondan esa

bolaning predmet va ma'naviy faoliyati rivoji bilan belgilanadi.

«Fikrlash va nutq» da ichki nutqning o'ziga xos xususiyatlari, ya'ni fikrning so'zga aylanish jarayoni o'rganiladi. Aynan ichki nutq fikrlash va nutq o'rtasidagi o'ta murakkab va ziddiyatli birlikni aks ettiradi.

L.S. Vigotskiyning nazariy konsepsiyasiga ko'ra, ichki nutq quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

- maksimal darajadagi predikativlik (ya'ni fikrning faqat asosiy qismlarini ifoda etish);
- nutqiy bayonotning tuzilishi va ma'nosidagi ixchamlik (qisqalik);
- tuzilma va ma'nolarning birlashishi (agglyutinatsiya);
- nutqning «siyraklashuvi» (so'zlar o'rniga ma'nolar ustuvorligi);
- ichki nutqiy bayonotlarning maksimal «semantik zichligi»;
- tashqi nutq tilining o'zgarishi (egosentrik tashqi nutq ichki nutqqa aylanganda);
- «ma'no»ning «belgi»dan ustunligi (ya'ni nutqda ifoda qilingan fikrlar belgilangan ma'nodan ko'ra muhimroq);
- nutqning idiomatikligi, ya'ni har bir inson uchun individual ma'noviy tarkibga ega bo'lishi [1].

Maxsus psixologik tadqiqotlar tahlili asosida A.R. Luriya miyaning peshona qismi shikastlangan hollarda rejalashtirilgan, tashkillashtirilgan ixtiyoriy harakatlar, jumladan maqsadga yo'naltirilgan nutqiy faoliyatning ichki dinamikasi buzilishini aniq dalillar bilan isbotladi [7, b. 180]. Boshqacha aytganda, bu holatda ichki nutq izdan chiqadi.

«Nutq patologiyalari»da shaxs ruhiy faoliyati va shaxsiy rivojlanishining yoki tizimli ravishda buzilishi, yoki yetarli darajada shakllanmaganligi sharoitida nutqiy jarayonlarning rivojlanishi va kechishidagi patologik og'ishlar o'rganiladi. A.A. Leontyev patopsixolingvistika doirasida 5 turdagi nutq patologiyasini ajratadi:

1. **Bevosita patopsixolingvistik nutqiy buzilishlar**, ya'ni shaxs, ong va yuqori ruhiy funksiyalar patologiyasi bilan bog'liq holatlar (masalan, paranoid shizofreniya holatidagi nutqiy faoliyat buzilishlari);

2. **Miyaning lokal shikastlanishi bilan bog'liq nutqiy buzilishlar**, ammo ular psixiatriya va patopsixologiya doirasiga kiradigan ruhiy kasalliklar bilan bog'liq emas (masalan, turli turdagi afaziyalar).

3. **Sezgi organlarining tug'ma yoki orttirilgan nuqsonlari bilan bog'liq nutqiy buzilishlar** — asosan karlar va karsoqovlarda nutq (va uni qabul qilish)ning o'ziga xos xususiyatlari;

4. **Aqliy rivojlanishning orqada qolishi yoki vaqtinchalik kechikishi bilan bog'liq nutqiy buzilishlar**;

5. **Nutqni amalga oshirishga doir buzilishlar**, ya'ni nutqning motor dasturini tuzish yoki uni amalga oshirishdagi nuqsonlar (masalan, tutilish – zaikanie) [8].
Fan mavzulari mazmuni nazariy va amaliy bloklarga bo'lingan.

Nazariy blokda mavzularning asosiy tushunchalari va qoidalari ochib beriladi, shuningdek, o'rganilayotgan hodisalarga zamonaviy milliy va xorijiy yondashuvlar tahlil qilinadi.

Amaliy blok o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- mustaqil tayyorgarlik va o'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar,
- boshlang'ich bilim darajasini baholashga mo'ljallangan testlar,
- auditoriyada mustaqil bajarish uchun topshiriqlar [8],
- mavzuni o'zlashtirishning yakuniy darajasini baholash uchun materiallar.

Alohida ta'kidlash joizki, **patopsixolingvistika tor ma'noda** tashxis qo'yish vositasi sifatida, hamda turli ruhiy kasalliklarda uchraydigan nutqiy belgilarni umumlashtirish vositasi sifatida xizmat qiladi.

Masalan, bemorning o'z holati haqida bergan shaxsiy bayonotlari asosida uning

nutqini tahlil qilish — **reproduktiv turdagi** topshiriqlar qatoriga kiradi.

1-topshiriq:

Depressiyaga chalingan bemor nutqining yuzaki tuzilishini tavsiflang.

Bemor L.A., 38 yoshda: (*O'z nutqidan parcha*)

«O'shanda, bizda bu hammasi sodir bo'lganida, mening barcha xohishlarim yo'qoldi, men hech narsa xohlamadim, va hozir ham men umuman hech narsa xohlamayman. Balki, faqat, bilasizmi, yotish va yotib qolish... lekin nima uchun menga bu kerak?... Kayfiyatim butunlay yo'qoldi, men ancha vaqtdan beri haqiqiy kulmaganman, qodir ham emasman, va kulgu uchun sabab ham yo'q, chunki menga juda og'ir. Men endi... go'yoki tirik bir qabiqqa aylandim. Men doimo yig'lamoqchiman, hatto, bilasizmi, ovoz chiqarib yig'lasam, dardim, ranjishlarim, umidsizligim to'g'risida, men bilmayman, qanday qilib chiqish yo'lini topaman, qanday qilib meni bu holatdan chiqarish mumkin, va umuman mumkinmi?... Har narsa menga keraksiz, bir xil, xursandchiliksiz ko'rinadi... dahshatli hasrat. Hozir menda endi qaltiroq yo'q, titrash ham yo'q. Faqat yomon bo'lib qoldi va men uchun barchasi mutlaqo befarq. Har narsa bema'ni, va hozirgi hayotim ham, kelajagim ham... Ha, mening ishim bor, lekin ularsiz ham ishni eplay olishadi, men esa hozir hech narsaga yaramayman. Men bu yoshimgacha to'g'ri yo'l bilan hech narsaga erishmadim. Va hozir menda hech narsaga na ma'naviy, na jismoniy kuchim qolmadi...»

Etalon:

a) **Leksik-stilistik daraja:** representativ (hikoyaviy) nutq turi; suhbat ifodalari, frazeologizmlardan foydalanish (*meni titratib yubordi*); suhbat leksikasi (*befoyda, chiqarib olish*); inversiya, subyektiv kechinmalarga urg'u beruvchi (*kayfiyatim butunlay yo'qolib qoldi, hamma narsa menga qayg'uli, keraksiz bo'lib ko'rinadi*);

ko'p sonli metaforalar, taqqoslashlar (*tirik qobiq kabi bir narsa*), epitetlar (*dahshatli hasrat, hamma narsa qayg'uli*), bu esa psixiatrlar talqinida depressiya fonida umumiy kreativlikning pasayishi tendentsiyasida ortiqcha affektiv tarkibiy qism bilan bog'liq hisoblanadi.

b) **Leksik-grammatik daraja:** ko'p sonli olmoshlar, tugallanmagan turdagi fe'llar, sifatdosh ravishlar;

v) **Sintaksik-stilistik daraja:** inversiya, gap tuzilishida distant tartib, ellipsis qisqartirishlar va aytilmay qoldirishlar, bu esa umumiy depressiv gipoergiyani, hikoya qilish jarayonida kuch va imkoniyatlarni tejashni ko'rsatadi.

«Nutq patologiyalari turlari» mavzusi kelgusi mutaxassislariga bemorning nutqiy bayonotlarini tahlil qilish orqali ruhiy fenomenlarni o'rganish imkoniyatini beradi. Afsuski, ana shunday (psixolingvistik ma'noda) yo'nalishdagi tadqiqotlar juda kam, bu esa nutq buzilishlari turlarini aniqlash uchun matnlar bilan ishlashni o'z ichiga oluvchi amaliy qismni ancha qiyinlashtiradi. Bu ham reproduktiv tipdagi topshiriqlardir. Bemorning nutqiy holati tavsifiga tayangan holda, talabalar nutq buzilishi turini yoki afaziya turini aniqlaydi. Shu bilan birga talabalar A.R. Luriya taklif qilgan afaziyaning olti shaklini farqlay olishlari kerak:

- Akustik-gnostik (sensor afaziya);
- Akustik-mnestik (miya qobig'ining chaqqon bo'limlari shikastlanganda yuzaga chiqadi);
- Semantik afaziya;
- Afferent motor afaziya (miya qobig'ining quyi temir bo'limlari shikastlanganda yuzaga chiqadi);
- Dinamik afaziya (miya qobig'ining premotor va orqa peshona bo'limlari shikastlanganda yuzaga chiqadi).

2-topshiriq: Afaziya turini aniqlang.

Bemor N., 47 yoshda, nutqiy holati:

«Bemorda ixtiyoriy nutqning keskin

buzilishi kuzatiladi. So'zlarni takrorlash mumkin. Predmetlarni nomlash imkoniyati yo'q. Birinchi bo'g'inni ko'rsatish kerakli so'zni topishni yengillashtiradi. O'qishda — ayrim harflarni davriy tanimaslik simptomi kuzatiladi. Murakkab mantiqiy-grammatik konstruksiyalarni qabul qilish keskin buzilgan. Shaxsiy nutqi exolalik xarakterida bo'lib, stereotip ifodalar bilan to'lgan. Savollarga javob berishda bemor so'zlar va butun nutqiy konstruksiyalarni savoldan olib ishlatadi...»

Etalon: Afferent motor afaziya.

Bemorlarning o'z nutqiy bayonotlariga tayanadigan holda nutq buzilish turini aniqlanadi. Nutq buzilish turlari orasida quyidagilar farqlanishi kerak:

1. **Bosh miyaning chuqur bo'limlari shikastlanishi bilan bog'liq buzilishlar** (nutqiy bayonotning motivatsion asosining buzilishi va h.k.);

2. **Nutq zonalarining peshona va old qismlari shikastlanishi** (nutq yaratishning sintagmatik mexanizmlari buzilishi, nutq bog'lanishining buzilishi, bayonot yaratish jarayonidagi buzilishlar va h.k.);

3. **Chap yarim shar qobig'ining orqa bo'limlari shikastlanishi** (bayonotni yaratish va tushunishning paradigmatic mexanizmlari buzilishi, til belgilari dekodlash bosqichidagi buzilishlar va h.k.).

Bemorning syujetli rasmlar asosida gap tuzishdagi nutq namunasi:

«Ha, mana. Bola. Mana ko'lmak va mana yomg'ir. Kuz. Barg yo'q. Va mana erkak plash va ayol yomg'irpo'sh. Mana. Eh! Ko'lmak! Bola ko'lmak va tayoq. Yaxshi bola. Mana sovuq. Bola esa uyda. Yarim ko'lmak. Buvi supurgi va mana qo'l bosh. Eh! Eh! Buvi bola to'shak va mana vrach. Bu tumbochkami? Tumbochka va mikstura. Tamoq angina. Va yana bola havlida. Kuz. Yomg'ir yo'q. Bola, palto, kepka, kalach. Mana yaxshi! Aylanish.»

Nutqiy muloqot murakkab, ko'p qirrall jarayon hisoblanadi. A.N. Leontyev ta'kidlaganidek, har qanday nutq akti

«o'ziga xos psixologik masalaning yechimi kabi namoyon bo'ladi, u nutqning shakli va turiga hamda muloqotning aniq sharoiti va maqsadlariga ko'ra turlicha qurilishni hamda turli nutqiy vositalardan foydalanishni talab qiladi» (Leontyev, 1948).

Nutqning rivojlanishini psixolingvistik nuqtai nazardan ko'rib chiqar ekanmiz, nutqiy rivojlanish jarayoni fikrdan so'zga va so'zdan fikrga davriy ravishda takrorlanib boradigan o'tishlardan iborat, deb aytish mumkin. Avvaliga fikr so'zga aylanadi, bu so'z esa bir vaqtning o'zida ham gap, ham jumla sifatida namoyon bo'ladi. Keyin esa ushbu so'z butun jumalarga «yoyiladi». Natijada bir xil fikr ham so'z orqali, ham butun jumla orqali ifoda etilishi mumkin. L.S. Vigotskiy nutq va tafakkur o'zaro bog'liqligi muammosini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan. U so'zning insonning psixik rivojlanishi va ongi uchun ahamiyatini ko'rsatib bergan. So'z — inson tafakkurini abstrakt tafakkur darajasiga yetkazish imkonini beruvchi «belgi» hisoblanadi. Shu bilan birga, so'z muloqot vositasi hamdir, shu sababli u nutq tarkibiga kiradi. Shuni ta'kidlash lozimki, nutq va tafakkur bir xil jarayon emas, ular bir-biriga qo'shilib ketmaydi, ammo shu bilan birga, bu ikki jarayon bir-biridan ajralmasdir (Maklakov, 2007, 333–334).

Shunday qilib, tilni psixikaning fenomeni sifatida o'rganish bilan psixolingvistika shug'ullanadi. Muhim jihat shundaki, psixolingvistikani qisman lingvistika va qisman psixologiya sifatida qarash to'g'ri emas. Bu tilni o'rganishi sababli lingvistik fanlarga, tilni muayyan jihatdan – psixik fenomen sifatida o'rganishi sababli esa psixologik fanlarga mansub bo'lgan kompleks fan hisoblanadi. Shuningdek, til – jamiyatga xizmat qiluvchi belgilar tizimi bo'lgani uchun psixolingvistika ijtimoiy kommunikatsiyalarni, jumladan bilimlarni rasmiylashtirish va uzatishni o'rganuvchi fanlar doirasiga ham kiradi. Shu bois,

psixolingvistikani alohida predmet va metodlarga ega fan sifatida emas, balki til, nutq, kommunikatsiya va bilish jarayonlari o'rganiladigan maxsus rakurs sifatida ko'rish maqsadga muvofiqdir.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК

- Выготский Л.С. Мышление и речь // Собр. соч.: в 6 т. - М., 1982. - Т. 2.
- Доброва В.В. Психолингвистика речевого общения; взаимосвязь личностных характеристик обучающихся и уровня их языковой культуры // Известия Самар. науч. центра Российской академии наук. - 2010. - Т. 12. - № 3-3. - С. 711-715.
- Доброва В.В. Психолингвистический подход к исследованию способности обучения иностранным языкам // Вестник Самар. гос. техн. ун-та. Сер. Психолого-педагогические науки. - 2011. - № 2. - С. 27-34.
- Доброва В.В. Психологические особенности субъекта диалогического дискурса // Вестник Самар. гос. техн. ун-та. Сер. Психолого-педагогические науки. - 2011. - № 1. - С. 30-35.
- Краснов А.Н., Слоева Е.А., Мензул Е.В. Психолингвистика: учеб. пособие для студентов факультета «Медицинская психология». - Изд. 2-е, испр. и доп. - Самара: «Инсома-пресс», 2012. - 117 с.
- Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. - М.-СПб., 2003.
- Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. - М., 1973.
- Нечитайло А.А., Прядильникова Н.В., Депцова Т.Ю., Гнутова А.А., Шокова Е.В. Обучающие интернет-технологии как инновационный инструмент создания системы электронного дистанционного образования (практический опыт применения) // Вестник Поволжского гос. ун-та сервиса. Сер. экономика. - 2014. - №2 (34). - С. 24-28.